

Załącznik
do Uchwały Nr XXX/183/09
Rady Gminy Szydłowo
z dnia 10 lutego 2009r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SZYDŁOWO na lata 2009 - 2013

SPIS TREŚCI

I.1.1.1.1. Wstęp.....	5
1.1. Cel opracowania programu opieki nad zabytkami.....	7
1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	7
1.2.1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.....	7
1.2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	7
 II. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	10
2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa:.....	10
2.1.1. Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego.....	10
2.1.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.....	12
2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa, których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym.....	14
2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie powiatu.....	15
2.2.1. Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu pilskiego na lata 2007 – 2015.....	15
 II.3.1.1.1.1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i opieka nad zabytkami	19
3.1. Definicja podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.....	19
 III. Ogólna charakterystyka zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Szydłowo.....	22
4.1. Źródła opracowania.....	22
4.2. Rys historyczny.....	22
III.3. Obiekty zabytkowe nieruchome.....	26
4.3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru zabytków).....	26
4.3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków.....	39
4.3.3. Pozostałe obiekty nigdzie nie zakwalifikowane, a godne zauważenia i objęcia opieką.....	53
III.4. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków).....	54
III.5. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków, parki kulturowe, parki krajobrazowe- wykaz).....	55

III.6. Zabytki archeologiczne.....	55
4.6.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Szydłowo.....	55
4.6.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.....	55
4.6.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną.....	55
IV. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	58
5.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków.....	58
5.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.....	58
5.1.2. Stan zachowania zabytków ruchomych.....	74
5.1.3. Stan zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	75
5.1.4. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	76
5.2. Uwarunkowania wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.....	78
5.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	82
5.4. Uwarunkowania wynikające z uwarunkowania ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	84
5.5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zabytków archeologicznych.....	90
V. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).....	91
VII. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	92
7.1. Gminna ewidencja zabytków.....	92
7.1.1. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych.....	93
7.1.2. Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych.....	93
7.1.3. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury.....	94
7.1.4. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych.....	94
7.1.5. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	94
7.1.6. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.....	94
7.1.7. Poprawa stanu zachowania zabytkowych cmentarzy (wpisanych do rejestru zabytków, figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków).....	95
7.2. Sporządzenie wykazu obiektów nieruchomych, stanowisk archeologicznych typowanych do rejestru zabytków z terenu gminy	

w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.....	95
7.3. Wyznaczenie stref ochrony stanowisk archeologicznych wraz z zapisem zapewniającym prawidłową ochronę dziedzictwa kulturowego.....	97
7.4. Określenie zasobów zabytków obszarów, nieruchomości, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych, organizacji festynów	97
7.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami.....	100
VIII. Podział na obszary, projekty, zadania.....	105
IX. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	111
9.1. Instrumenty prawne.....	111
9.2. Instrumenty finansowe.....	111
9.3. Instrumenty społeczne.....	112
9.4. Instrumenty koordynacji	112
9.5. Instrumenty kontrolne	112
X. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	114
XI. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	118

I. WSTĘP

Na dziedzictwo kulturowe składają się wszystkie ślady działalności ludzkiej w środowisku. Są to niezastąpione źródła informacji o życiu i aktywności człowieka oraz historycznym rozwoju rzemiosł artystycznych, techniki i sztuki.

Zabytki i miejsca składające się na dziedzictwo kulturowe są dla wielu osób źródłem przeżyć emocjonalnych i estetycznych, a dla młodego pokolenia dodatkowo źródłem wiedzy o historii i tradycji.

Jako mieszkańcy tej ziemi mamy prawo korzystania z jej dóbr, poznawania historii, ale i obowiązek zabezpieczania tego dziedzictwa z myślą o przyszłych pokoleniach.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszej gminy. Dbanie o należyty stan i atrakcyjny wygląd zabytków należy do naszych obywatelskich obowiązków. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy, jest szansą na ich uratowanie. Tak więc stworzenie programu opieki nad zabytkami jest nie tylko koniecznością przewidzianą ustawą, ale przede wszystkim potrzebą społeczną. Stanowi także ważny czynnik w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję.

Gmina nigdy nie będzie atrakcyjna turystycznie, jeżeli zabytki będą zaniedbane, niewłaściwie promowane i nieoznaczone. To urok starych cmentarzy, zabudowań, kapliczek przydrożnych czy parków tworzy niepowtarzalny klimat i aurę oraz zachęca do powrotu w te same miejsca. Malownicze położenie geograficzne, duża ilość jezior, lasów, rzek oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, znaczący w rozwoju naszego regionu. Tworzymy, więc dla dobra nas samych, osób nas odwiedzających oraz dla przyszłych pokoleń.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami nie stanowi aktu prawa miejscowego, lecz jest dokumentem polityki gminnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony

zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program opieki nad zabytkami stanowi podwalinę współpracy pomiędzy samorządem gminy, właścicielami zabytków oraz Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności, i nie tylko, wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

1.1. Cel opracowania programu opieki nad zabytkami.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami ma na celu poprawę stanu zachowania gminnego środowiska kulturowego. Środkiem prowadzącym do jego realizacji jest ustalenie w programie uwarunkowań dotyczących finansowania i organizacji działań ochronnych, wobec środowiska kulturowego oraz edukacyjnych i wychowawczych, wobec społeczności lokalnej. Spodziewanym efektem będzie, poza poprawą stanu środowiska kulturowego, stworzenie atrakcyjnego produktu turystycznego przy wykorzystaniu dóbr kultury, rozwój przedsiębiorczości oraz uwrażliwienie mieszkańców gminy na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną środowiska kulturowego.

1.2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Obowiązek opieki nad zabytkami nakładają na samorządy dwie ustawy:

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

1.2.1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 01. nr 142 poz. 1591) w art. 7 pomiędzy zadaniami własnymi gminy wymienia m.in. sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1.2.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 03. nr 162. poz. 1568) nakłada na organy samorządowe obowiązek:

- Podejmowania działań mających na celu:
 1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
 2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
 3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,

4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
 5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
 6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. (art.4)
- Opieki nad zabytkami sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza polegającej, w szczególności, na zapewnieniu warunków:
 1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
 2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
 3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
 4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
 5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. (art.5)
 - Uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzeniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. (Art. 18.1)
 - W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględniania, w szczególności, ochrony:
 1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 3. parków kulturowych. (Art. 19.1)
 - Prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. (Art.. 22.4)

- Przekazywania wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w terminie nie dłuższym niż 3 dni, przyjętego zawiadomienia o odkryciu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem lub zabytkiem archeologicznym.(Art.32.2 , art.33.2)
- Finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, w przypadku posiadania do niego tytułu prawnego wynikającego z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązanego.(Art. 71.2)
- Sporządzania na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami. (Art. 87.1)
- Przyjęcia programu opieki nad zabytkami przez radę gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. (Art.87.3)
- Sporządzania przez wójta gminy, co 2 lata, sprawozdania z realizacji programu opieki nad zabytkami i przedstawienie go radzie gminy. (Art.87.5)

Art. 81. 1. informuje że: W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

II. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.

2.1.1. Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego.

Projekt Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 roku od strony merytorycznej przygotował zespół redakcyjny składający się z pracowników Oddziału Programowania Departamentu Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego, pod kierownictwem dyrektora Departamentu Wojciecha Jankowiaka i zastępcy dyrektora Departamentu Mieczysława Borówki.

Całość prac wykonano pod nadzorem Kazimierza Kościelnego, Wicemarszałka Województwa Wielkopolskiego.

Źródłem zapisów strategii są:

- Treść „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” przyjętej w 2000 roku przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego,
- Diagnoza sytuacji społeczno- gospodarczej województwa wielkopolskiego, opracowana w Departamencie Rozwoju Regionalnego Urzędu Marszałkowskiego,
- Uwagi i propozycje zgłoszone w trakcie konsultacji społecznych,
- Uwagi i stanowiska członków Rady Programowej Strategii pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogdana Gruchmana z Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.

Dokument został przyjęty do realizacji przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 19.12.2005 roku.

Integracja z Unią Europejską wyznaczyła zupełnie nowe ramy dla rozwoju Wielkopolski. Dlatego „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku” powinna wyznaczać pole dla przyszłych działań. Należą do nich m. in.:

- ochrona i kształtowanie środowiska oraz jego zasobów, środowiska kulturowego oraz tożsamości narodowej i regionalnej,

- zwiększanie potencjału społeczeństwa poprzez podniesienie poziomu aktywności mieszkańców, kwalifikacji, zwiększenie mobilności, rozwój cywilizacyjny, integrację i wzmocnienie własnej tożsamości kulturowej.

Pierwszy cel strategiczny zawarty w w/w dokumencie brzmi: **Dostosowanie przestrzeni do wyzwań XXI wieku.** Realizacja tego celu nastąpi poprzez osiągnięcie założeń celów operacyjnych. Wśród nich znajduje się:

Cel operacyjny: 1.3. Wzrost znaczenia i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski pełni kilka funkcji. Jest ono czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, gdyż może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Szczególnie ważnym elementem tego dziedzictwa jest wielkopolska kultura przedsiębiorczości.

Cel ten realizowany będzie przede wszystkim poprzez:

- a. Inwestycje w instytucje kultury,
- b. Ochronę dorobku kulturowego,
- c. Wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,
- d. Promocję aktywności kulturalnej mieszkańców.

Proces osiągania celów strategii będzie monitorowany poprzez analizę wybranych mierników. W interesującym nas zagadnieniu proponuje się następujący zestaw miar osiągania celów strategii:

- Powierzchnia i kubatura odrestaurowanych/zrewaloryzowanych obiektów dziedzictwa kulturowego.
- Liczba uczestniczących w imprezach kulturalnych oraz odwiedzających muzea.
- Liczba nowych i zmodernizowanych obiektów kultury.

Przyrodnicze, krajobrazowe oraz kulturowe atuty Wielkopolski tworzą szanse na rozwój sektora usług turystyczno – rekreacyjnych. W połączeniu z turystyką biznesową sektor ten ma szanse na znaczny udział w gospodarce regionu. Jest to tym

bardziej ważne, że tego typu usługi generują dużą liczbę miejsc pracy przy stosunkowo niskich nakładach.

2.1.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto uchwałą Nr XLII/628/2001 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 26 listopada 2001 roku.

III. Kierunki polityki przestrzennej uwzględnione w planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Środowisko przyrodnicze

Jednym z podstawowych celów rozwoju województwa jest jego zrównoważony rozwój, a więc taki, który uwzględniając rozwój społeczny i gospodarczy zagwarantuje ochronę środowiska przyrodniczego; całego środowiska: zarówno wszystkich jego elementów jak i obszarów szczególnie cennych przyrodniczo. Obszary te muszą funkcjonować w systemie europejskiej i krajowej sieci ekologicznej, dlatego w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnione zostały dwa wzajemnie uzupełniające się systemy sieci ekologicznej: NATURA 2000 i ECONET - POLSKA.

Obecny system obszarów chronionych w centralnej części województwa tworzą "wyspy ekologiczne", które powinny być powiązane korytarzami przyrodniczymi, gdyż brak spójności naraża je na obniżenie odporności biologicznej i stopniową degradację. W pozostałych rejonach województwa układ przyrodniczy cechuje większa spójność.

Różnymi formami ochrony prawnej objętych jest 31,3 % powierzchni województwa, a więc tyle, ile "Koncepcja polityki przestrzennego zagospodarowania kraju" zakłada dla okresu perspektywicznego. Są to: 2 parki narodowe (Wielkopolski P.N. i skrawek Drawieńskiego P.N.), 95 rezerwatów przyrody, 12 parków krajobrazowych, 29 obszarów chronionego krajobrazu oraz liczne pomniki przyrody i użytki ekologiczne. Objęcie nowych terenów różnymi formami ochrony przyrody zwiększy udział obszarów chronionych do 40 % powierzchni województwa.

Środowisko kulturowe

Najważniejsze zadania w kreatywnym kształtowaniu przestrzeni kulturowej to:

- Wyodrębnienie w województwie obszarów kulturotwórczych, tzn. obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego do których należą:
1) rejon m. Poznania, 2) rejon Żerkowa, do którego można włączyć Kalisz - miasto o znaczących walorach kulturowych, 3) rejon Grodziska Wlkp. i Wolsztyna, 4) rejon Przemęckiego Parku Krajobrazowego, 5) rejon Kościana, 6) rejon Gostynia, 7) rejon Leszna i Rawicza, 8) rejon Zdun i Sulmierzyc, 9) rejon Odolanowa i Ostrzeszowa, 10) rejon Łądu, 11) rejon Wągrowca i Łekna, 12) rejon doliny Noteci, 13) rejon Łobzenicy **14) rejon Skrzatusza**

- Rewaloryzacja ośrodków o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym (Bojanowo, Buk, Gniezno, Gostyń, Grodzisk Wlkp., Kalisz, Koło, Kórnik, Krobia, Lwówek, Łobzenica, Miasteczko Krajeńskie, Miłosław, Oborniki, Ostrzeszów, Pleszew, Przemęt, Puszczykowo, Rakoniewice, Rawicz, Rydzyna, Szamotuły, Ślesin, Śmigiel, Turek, Zagórów, Zbąszyń, Zduny, Złotów, Żerków.
- Wyprowadzenie ruchu tranzytowego poza zabytkowe układy urbanistyczne (najpoważniejsze konflikty degradujące przestrzeń staromiejską występują w: Czarnkowie, Łobzenicy, Miłosławiu, Mosinie, Obornikach, Ślesinie, Śmiglu,, Wieleniu).
- Ochrona miejsc szczególnie cennych dla kultury narodowej związanych z początkami państwowości i chrześcijaństwa: Gniezno, Poznań, Lednica, Giecz, Trzemeszno (Szlak Piastowski).
- Ochrona i zagospodarowanie pod kątem turystycznego wykorzystania miejsc dokumentujących sztukę romańską (Piastowska Droga Romańska w Wielkopolsce) oraz działalność kulturalno-gospodarczą zakonu cystersów (Szlak Cysterski).
- Promowanie dzieł o najwyższym znaczeniu artystycznym generujących turystykę ponadlokalną: katedry w Poznaniu i Gnieźnie, ratusze w Poznaniu i Lesznie, fara w Poznaniu, bazylika w Gostyniu, zespół klasztorny w Łądzie, pałac w Rogalinie, zamki w Gołuchowie, Kórniku i Rydzynie, parki w Kórniku i Rogalinie.
- Dostosowanie zainwestowania terenu do obsługi miejsc kultu religijnego (Poznań,

Gniezno, Kalisz, Licheń Stary, Gostyń, Łobżenica).

Odpowiednie zagospodarowanie krajobrazu kulturowego umożliwi podniesienie rangi obiektów i obszarów jako:

- parki kultury – ww. obszary kulturotwórcze regionu,
- rezerwaty kultury - Giecz i Łekno,
- pomniki światowego dziedzictwa - Ostrów Tumski w Poznaniu.

Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu, zgodnie z uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XXXI/491/05 z dnia 28 lutego 2005 r., przystąpiło obecnie do sporządzenia zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

2.1.3. Inne dokumenty o zasięgu województwa których problematyka związana jest z dziedzictwem kulturowym.

Natura 2000 w Wielkopolsce

Polska, ubiegając się o wejście do Unii Europejskiej, przyjęła na siebie zadanie szybkiego i sprawnego wprowadzenia na obszarze kraju systemu określanego jako Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000. Jego podstawowym zadaniem jest ochrona najcenniejszych przyrodniczo i najbardziej reprezentatywnych w Europie ekosystemów wraz z występującą w ich obrębie florą i fauną.

Zabezpieczenie wielu terenów o zróżnicowanych walorach przyrodniczych ma na celu zapobieżenie zniszczeniu lub bezpowrotnemu przekształceniu środowisk jeszcze prezentujących dużą zmienność przyrody i różnorodność biologiczną na naszym kontynencie. Założeniem przywołanej wyżej sieci ekologicznej jest nie tylko wskazanie unikatowych obszarów, ale także odnalezienie między niektórymi z nich obecnych lub byłych powiązań, wśród których ważną rolę powinny odegrać korytarze ekologiczne. Zaletą tej sieci jest fakt, że wszystkie obszary proponowane do objęcia tą formą ochrony wyznaczane były w krajach UE w taki sam sposób, tj. w oparciu o dyrektywę 79/409/EEC w sprawie ochrony ptaków (tzw. dyrektywę ptasia) lub o dyrektywę 92/43/EEC (tzw. dyrektywę siedliskową).

W celu realizacji tego zadania we wszystkich województwach naszego kraju powołano

specjalne, kilkusobowe Wojewódzkie Zespoły Realizacyjne (WZR), złożone przede wszystkim z przedstawicieli środowisk naukowych i organizacji pozarządowych. Zespoły te na prośbę Ministerstwa Środowiska uczestniczyły w procesie weryfikowania i uzupełniania danych dla pierwotnie wyznaczonych obszarów Natura 2000. W województwie wielkopolskim wyznaczono 47 obszarów chronionych w ramach Natury 2000, z tego 2 na terenie gminy Szydłowo (Puszcza nad Gwdą i Dolina Rurzyca).

2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie powiatu.

2.2.1. Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu pilskiego na lata 2007 – 2015.

Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu pilskiego na lata 2007 – 2015 stanowi podstawę jego funkcjonowania, określa misję oraz cele i kierunki działania. Dokument ten poddano ocenie i weryfikacji radnych. Rada Powiatu w Pile przyjęła go uchwałą Nr VIII/117/2007 z dnia 28 czerwca 2007 roku.

Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu pilskiego została opracowana na podstawie debat strategicznych, przeprowadzonych metodą tzw. aktywnego planowania strategicznego oraz na podstawie dotychczas obowiązującej strategii rozwoju powiatu uchwalonej przez Radę Powiatu w 2001 roku.

Cele i kierunki działania w strategii rozwoju powiatu pilskiego zostały podzielone na obszary. Obszary strategiczne są najistotniejszymi polami działania powiatu, jednocześnie wytyczają kierunki prac na najbliższe lata. W obszarze PRZESTRZEŃ w celach pierwszorzędowych znajduje się zapis: *Podjąć działania w kierunku odnowy obszarów wiejskich i rewitalizacji dóbr kultury oraz dziedzictwa kulturowego.*

W celu realizacji tego zadania wyznaczono następujące kierunki działania:

1. Ochrona budownictwa zabytkowego i lokalnego charakteru zabudowy.
2. Renowacja zabytkowych obiektów sakralnych i miejsc pamięci.

3. Tworzenie Planów Ochrony Miejscowości dla stworzenia możliwości absorpcji środków UE dla podwyższenia jakości życia mieszkańców.

Do obszarów o wartości kulturowej na terenie powiatu pilskiego zalicza się obiekty: sakralne – kościoły, dwory, folwarki cmentarze, muzea, zabytkowe parki, zabytki ruchome itp.

Zabytki te reprezentują różne style i pochodzą z różnych okresów. Do najciekawszych obiektów zabytkowych położonych na terenie gminy Szydłowo m.in. należą:

- neogotycki poewangelicki kościół z XIX wieku w Szydłowie
- kościół barokowy z lat 1687 – 94 z wyposażeniem z przełomu XVII i XVIII wieku w Skrzatuszu
- neogotycki kościół z XIX wieku w Starej Łubiance
- eklektyczny dwór z XIX wieku w Starej Łubiance
- chałupy szachulcowe z XIX wieku w Starej Łubiance
- drewniany kościół z XVII wieku w Zawadzie
- neogotycki kościół z XIX wieku w Pokrzywnicy
- renesansowy dzwon z XVI wieku w Pokrzywnicy
- neoromański kościół z XIX wieku W Róży Wielkiej
- skansen wodny (Kuźnia) z XIX wieku w Krępsku
- pałac z początku XX wieku w stylu modernistycznym w Kotuniu.

W celach drugorzędnych tego samego obszaru umieszczono zapis: *Stworzyć warunki do wykorzystania istniejących i tworzonych nowych obszarów chronionych dla zwiększenia potencjału zasobów przyrodniczych sprzyjających rozwojowi turystyki.*

Duża część obszaru powiatu pilskiego położona jest w sieci ekologicznej Natura 2000. Należą do nich następujące obszary:

- Dolina Noteci – przyrodniczy obszar o powierzchni 47 658,0 ha, leżący na wysokości od 37 do 50 m n.p.m.. Obejmuje część doliny Noteci między miejscowościami Wieleń a Bydgoszczą. Obszar ten w większości zajęty przez torfowiska niskie, pokryte zalewowymi łąkami i trzcinowiskami, z enklawami zakrzewień i zadrzewień. Teren przecinają liczne kanały i rowy odwadniające.

Obszar częściowo pokrywa się z ważną ostoją ptasią o randze europejskiej. Występują 22 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej. Obszar obejmuje bogatą mozaikę siedlisk z priorytetowymi lasami lęgowymi i dobrze zachowanymi kompleksami łąkowymi. Notowano 8 siedlisk załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. Ostoja jest też ważnym korytarzem ekologicznym o randze międzynarodowej.

- Dolina Środkowej Noteci i Kanału Bydgoskiego – obszar o powierzchni 32 408,6 ha, leżący na wysokości od 52 do 54 m n.p.m.. obejmuje równoleżnikowy odcinek pradoliny od 2 do 8 km. Od północy obszar graniczy z wysoczyzną Pojezierza Krajeńskiego, a od południa z zalesionym Tarasem Szamocińskim. W zachodniej części pradoliny płynie Noteć. Część wschodnia jest odwadniana żeglownym Kanałem Bydgoskim, wybudowanym w końcu XVIII w., łączącym dorzecze Odry i Wisły. W obrębie obszaru znajdują się 2 ostoje ptaków o randze europejskiej. Występuje tu , co najmniej 18 gatunków ptaków wymienionych w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej.
- Nadnoteckie Łęgi – obszar o powierzchni 16 617,8 ha, leżący na wysokości od 37 do 50 m n.p.m. Obejmuje odcinek doliny Noteci pomiędzy miejscowością Wieleń a ujściem Gwdy. Występują torfowiska niskie, z dołami potorfowowymi i starorzeczami. Część terenu jest porośnięta krzewami i drzewami. Łąki są intensywnie użytkowane. Obszar stanowi ostoję ptasią o randze europejskiej. Występują, co najmniej 23 gatunki ptaków wymienione w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej.
- Puszcza nad Gwdą – obszar o powierzchni 77 678,9 ha, utworzony na podstawie Dyrektywy Ptasiej. Obejmuje dorzecze rzeki Gwdy. Występuje tu co najmniej 8 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 5 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi. Gatunkami lęgowymi są : dzięcioł czarny, gągoł, kania czarna i ruda, lelek, lerka, nurogęś, puchacz i rybołów.
- Dolina Rurzyca – obszar o powierzchni 1766,04 ha, utworzony na podstawie Dyrektywy Siedliskowej. Chroniony teren wzdłuż Doliny Rurzyca wyróżnia się kompleksem unikalnych, doskonale zachowanych źródlisk i torfowisk niskich, wyróżniających się w skali ponadregionalnej bogactwem flory i rzadkich

fitocenozy torfotwórczych. Stwierdzono na tym obszarze 10 typów siedlisk przyrodniczych z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej. Zajmują one około 50% terenu objętego ochroną.

Na terenie powiatu pilskiego istnieją 4 rezerваты przyrody o łącznej powierzchni 367,8 ha:

- rezerwat krajobrazowy – **Kuźnik na terenie miasta Piły , o powierzchni 97,7 ha, utworzony w 1959 roku,**
- rezerwat leśny – *Zielona Góra* zlokalizowany w gminie Wyrzysk, o powierzchni 96,09 ha, utworzony w 1961 roku,
- dwa rezerваты torfowiskowe – Torfowisko Kaczory, o powierzchni 32,77 ha (1994 rok), oraz **Smolary, gmina Szydłowo, powierzchnia 143,11 ha (1990rok).**

Obok rezerwatów przyrody bardzo ważną funkcję dla ochrony przyrody pełnią obszary chronionego krajobrazu:

- Pojezierze Wałeckie i Dolina Gwdy – utworzony na 58 375 ha, z czego w powiecie pilskim znajduje się ponad 90% powierzchni – gmina Kaczory, **Szydłowo** i Piła. Większość obszaru chronionego stanowią lasy (50 640 ha), pozostała część to użytki rolne oraz wody.
- Dolina Łobżonki i Bory Kujańskie – o powierzchni 17 240 ha, z czego 30% znajduje się na terenie powiatu pilskiego. Większość obszaru stanowią lasy (ok. 60%).
- Dolina Noteci – 68 840 ha, z czego ok.30% znajduje się w obrębie powiatu pilskiego – gmina Wyrzysk, Białośliwie, Kaczory, Ujście i Piła. Przeważa tutaj krajobraz łąkowo – polno – osadniczy.

Na terenie powiatu ustanowiono również 140 pomników przyrody, które są jedną z form ochrony indywidualnej oraz użytki ekologiczne obejmujące powierzchnię 42,4 ha.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Szydłowo w pełni pokrywa się z celami i założeniami programu powiatowego i wojewódzkiego, które podkreślają wysoki potencjał tkwiący w zabytkach i kulturze regionu.

III. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3.1. Definicje podstawowych pojęć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku ponadto wprowadza pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. **Zabytek** jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki pogrupowano w trzech grupach jako zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne.

W myśl ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) **zabytki nieruchome** będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) **zabytki ruchome** będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) **zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (art. 6.2. ustawy).

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,

- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5 ustawy) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- **naukowego badania i dokumentowania zabytku,**
- **prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,**
- **zabezpieczenia i utrzymanie zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,**
- **korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,**
- **popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.**

+

IV. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZABYTKÓW GMINY SZYDŁOWO

4.1. Źródła opracowania.

Dokonanie ogólnej charakterystyki zasobu zabytków znajdujących się na terenie gminy Szydłowo ma na celu określenie obiektów i zespołów obiektów, które należy chronić i otaczać opieką. Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga od samorządu nie tylko wiedzy dotyczącej wartości zabytków zlokalizowanych na terenie gminy, lecz także dostrzegania występujących problemów i reagowania na pojawiające się zagrożenia.

Przy sporządzaniu niniejszego opracowania posłużono się następującymi materiałami źródłowymi:

- Raport o stanie zabytków w gminie Szydłowo sporządzony przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Pile, Piła 2004.
- Łęcki Włodzimierz.: Województwo Piłskie; Warszawa 1988.
- Trzebiatowski Włodzimierz: Poznajemy Pomorze Koszalińskie; Nowa Księgarnia; Warszawa 1965.
- Historia Powiatu Wałeckiego w zarysie. Z. Boras, R. Walczak, A. Wędzki; Wydawnictwo Poznański; Poznań 1961.
- Giese Arno: Królowa narodu. Część II. Strażnica katolicyzmu. Sanktuarium MB Bolesnej w Skrzatuszu, Pani i Królowej Ziemi Wałecko-Pińskiej. Pelplin 2002.
- Karty ewidencji zabytków.
- Wizja lokalna w terenie.

4.2. Rys historyczny.

Gmina Szydłowo do 1975 roku była częścią historycznego powiatu wałeckiego i jej dzieje są ściśle z nim związane. Zabytki archeologiczne odkrywane na ziemi wałeckiej świadczą, że była ona od tysięcy lat zamieszkiwana. Pierwszy człowiek zjawił się na terenach położonych na północ od Noteci po wycofaniu się lodowca

skandynawskiego około 10 000 lat p.n.e. i od tego czasu rozpoczęło się zasiedlanie tych ziem, o czym świadczą zabytki archeologiczne: szczątki osad, cmentarzyska, przedmioty codziennego użytku.

W okresie wczesnego średniowiecza znaczną część obecnej gminy pokrywały puszcze. Osadnictwo było rzadkie i skupiało się wokół kilku grodów. Był to teren pograniczny, leżący między terytorium tworzącego się na południu państwa polskiego, a ziemiami Pomorza na północy. Trzeba podkreślić jednak, że tereny te zostały przyłączone do Polski przez Mieszka I w latach 967- 972.

W XIII wieku terytorium leżące pomiędzy Drawą, Gwdą oraz Notecią zostało opanowane przez margrabiów brandenburskich, którzy rozpoczęli jego kolonizację, zasiedlając ludnością niemiecką.

Ziemie te zostały włączone w skład państwa polskiego w 1368 roku, kiedy to Kazimierz Wielki, przed śmiercią, testamentem przekazał Ziemię Wałęcką wnukowi Każkowi słupskiemu, księciu zachodniopomorskiemu. Fakt ten stał się przyczyną długotrwałych zamieszek na tych terenach. Dopiero pod koniec XIV wieku obszar ten został wykupiony przez króla Władysława Jagiełłę i wcielony do Korony. Nadal jednak było to tzw. gorące pogranicze. Tak było aż do pokoju toruńskiego w 1466 roku, kiedy to obszar ziemi wałęckiej w pełni został poddany wpływowi Polski.

Ustały wreszcie przemarsze wojskowe, zaczęła działać administracja państwowa.

Na przełomie XVI i XVII wieku ziemia ta przeżywała okres wtórnej kolonizacji, powstawały wtedy wsie sołeckie. Na terenie obecnej gminy do wsi sołeckich należały: Pokrzywnica, Dolaszewo, Szydłowo i Krępsko.

Względny spokój przerwał najpierw potop szwedzki, a potem polityka Sasów oraz ciągle zmiany na tronie polskim i niestabilność w układzie sił wojennych (Rosjanie, Szwedzi). Okolice Wałcza opanowała straszliwa w skutkach zaraza, dziesiątkując jej mieszkańców.

Najstarszą miejscowością jest Skrzatusz, który w 1438 roku otrzymał przywilej lokacyjny, wydany przez Piotra Wolfa, dzierżawcę Wałcza. Szydłowo powstało w 1586 roku na mocy przywileju Stanisława Górki, a pierwsza wzmianka o wsi Łubianka pochodzi z 1510 roku, ale przywilej lokacyjny otrzymała dopiero w 1557

roku. Zawiera on nadanie przez starostę ujsko – pilskiego sołectwa w Starej Łubiance, na rzecz łowczego Markusa. Nowy Dwór założono około 1560 roku, a Pokrzywnica otrzymała przywilej lokacyjny w 1579 roku, wystawiony przez starostę ujsko-pilskiego dla sołtysa pokrzywnickiego Franciszka Frymarka.

Na temat powstania innych miejscowości niewiele wiadomo poza tym, że Róża Wielka wzmiankowana jest w 1555 roku, Czaplno w 1660 roku, Gądek Młyn w 1567 roku, Cyk Młyn-w 1586, Dolaszewo w 1585, Krępsko w 1590 roku, a Kotuń w 1617. Wieś Leżenica była wsią królewską, wzmiankowaną w licznych dokumentach od połowy XVII wieku.

Z dumą należy podkreślić fakt, iż w latach 1689- 96 na terenie naszej gminy wybudowana została okazała barokowa świątynia pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Według tradycji kościół powstał z fundacji starosty Konstantego Brezy jako votum dziękczynne za zwycięstwo wiedeńskie. Należy do najciekawszych zabytków na tym terenie ze względu na nietypowość rozwiązania architektonicznego, bogaty i oryginalny wystrój oraz charakter świątyni odpustowej. Kościół odwiedzili królowie: Jan III Sobieski i Stanisław Leszczyński, a Rafał Leszczyński (ojciec króla) ufundował w 1702 roku szpital w Skrzatuszu.

Kronika historii Sanktuarium i Księgi Pielgrzymów wspominają także „studzienkę z cudowną wodą”, która- według tradycji- posiadała właściwości lecznicze. Swego czasu ta cudowna studzienka znajdowała się pod opieką proboszcza, a na terenie plebani były punkty czerpalne, gdzie pątnicy i pielgrzymi napełniali przywiezione ze sobą pojemniki.

W 1772 roku po I rozbiorze Polski, ziemie te weszły w skład okręgu noteckiego, a w 1816 zostały przyłączone do prowincji Prus Zachodnich.

Aby wzmocnić element niemiecki w roku 1886 utworzono słynną Komisję Kolonizacyjną, której zadaniem były działania przeciwko dążeniom polonizacyjnym. Paradoksalnie okazało się jednak, iż na kilkanaście lat przed początkiem I wojny światowej stan posiadania ziemi w rękach niemieckich znacznie się zmniejszył. Powstał natomiast trakt pocztowy z Berlina do Królewca przebiegający przez Szydłowo, a w 1899 r. wybudowano drogę bitą na odcinku Wałcz- Stara Łubianka. Od

roku 1900 do 1918 powstały jeszcze kolejne utwardzone odcinki dróg jak np. Gostomia- Róża- Kotuń oraz Skrzatusz- Chwiram.

Rewolucję w komunikacji wprowadziły koleje żelazne. Linię kolejową z Piły do Wałcza oddano uroczyście 1 września 1881 r.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku sprawa granicy zachodniej była jeszcze otwarta. W tej sytuacji w grudniu 1918 roku w Poznaniu wybuchło powstanie przeciw rządowi pruskiemu. W ciągu kilku dni objęło ono Wielkopolskę. Pod naciskiem mocarstw zachodnich państwo niemieckie podpisało rozejm. Wytyczona wówczas linia demarkacyjna nie zadowoliła ani Niemców, ani Polaków. Tereny obecnej gminy Szydłowo weszły w skład państwa niemieckiego.

Jeszcze trzy lata po odzyskaniu niepodległości nie było stałych form organizacyjnych dla Piły i powiatu wałeckiego. Dopiero w 1922 roku utworzono na tych terenach nową jednostkę organizacyjną pod nazwą Marchia Graniczna – Granzmark. Centrum prowincji Marchii Granicznej miało stanowić Schneidemill (Piła) – ówczesnie 27- tysięczna miejscowość.

W tym okresie zmalała liczba ludności na skutek migracji mieszkańców wsi do przemysłowych regionów Niemiec. Na terenie obecnej gminy istniał wtedy tartak w Łubiance, kuźnia - lemieszarnia o napędzie wodnym w Krępsku, liczne gorzelnie i młyny. W latach 1929- 33 we wsi Skrzatusz powstała murowana szkoła powszechna.

Zaniepokojone władze niemieckie poświęciły na zasiedlenie tych terenów ogromne pieniądze. Osadnicy niemieccy zakupili wiele majątków m. in. w Pokrzywnicy, Róży, Kłodzie.

Nie udało się jednak całkowicie zniemczyć tych terenów, które po II wojnie światowej wracają, po 173 latach, w granice państwa polskiego. Cofające się oddziały hitlerowskie zatapiały uprawne pola i łąki, zaminowywały mosty i drogi. Uciekające wojska wywoziły pojazdy mechaniczne i konne, niszczone urządzenia elektryczne i techniczne. Zrujnowano liczne gorzelnie, cegielnie, młyny, betoniarnie itp. Wysadzano zabytki, kościoły i domy mieszkalne.

Gospodarka realnego socjalizmu nie przyczyniła się do dbałości o zabytki, szczególnie ideowo niesłuszne: dwory, pałace, kościoły.

Analizując historię tych terenów, należy podkreślić, iż położenie geograficzne nie sprzyjało zachowaniu wielu zabytków. Ciągłe wojny, przemarsze wojsk, liczne pożary i zarazy doprowadziły do trwałych spustoszeń. Niewiele zostało z dawnego dobytku, więc tym bardziej musimy dbać o te, nieliczne ślady działalności naszych przodków.

Do najciekawszych zabytków w gminie, oprócz Sanktuarium Maryjnego w Skrzatuszu (nazywanego także „Jasną Górą Północy”) należą: drewniany kościół w Zawadzie, kościoły w Dolaszewie, Róży Wielkiej, Leżenicy, Starej Łubiance, Pokrzywnicy i Szydłowie.

W Jaraczewie, Kotuniu, Skrzatuszu, Nowym Dworze, Starej Łubiance podziwiać można stare dwory i pałace.

Na terenie gminy istnieje wiele cmentarzy, zarówno czynnych obecnie, jak i zapomnianych, przedwojennych. Przy drogach znajdują się stare kapliczki i krzyże, interesująca jest zabudowa dawnych wsi sołeckich.

Z uwagi na fakt, że zabytki, miejsca o znaczeniu historycznym oraz środowisko kulturowe są zasobami nieodnawialnymi, gospodarowanie nimi musi opierać się na długoterminowej perspektywie działania. Pierwszym krokiem do tego przedsięwzięcia, jest stworzenie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Gmina Szydłowo nie posiada bogatej tradycji i kultury regionalnej z powodu tego, iż mieszkańcy wsi należą do ludności napływowej. Wielu z nich po wojnie przyjechało z centralnej Polski lub z rejonów wschodnich, wcielonych do ZSRR. Przywieźli jednak ze sobą własne tradycje, które po prawie 65 latach stały się tradycjami wspólnie kultywowanymi.

Dodatkowym atutem naszych terenów są urokliwe miejsca z licznymi rzekami, jeziorami, lasami. Rozwój naszej gminy upatrywać należy w turystyce opartej na dziedzictwie kulturowym i ochronie środowiska naturalnego.

4.3. Obiekty zabytkowe nieruchome.

4.3.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy (wpisane do rejestru zabytków)

Rejestr Zabytków Województwa Wielkopolskiego, zgodnie z ustawą prowadzi Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków mający swą siedzibę w Poznaniu przy ulicy Gołębiej 2. Obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków są prawem chronione. Zgodnie ze stanem na koniec 2006 r. w Rejestrze Zabytków Województwa Wielkopolskiego figurowały następujące obiekty: 7 kościołów, 5 pałaców i dworców oraz 12 cmentarzy.

Tabela nr 1.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

Lp.	Miejsce	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1.	Skrzatusz	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP pełniący rolę Sanktuarium MB Bolesnej	1687-1694	A-40/215z	11.11.1959
2.	Zawada	Drewniany kościół filialny p.w.św. Jana Chrzciciela	XVII w.	A-60/350	28.08.1961
3.	Krępsko	Kościół filialny p.w. MB Częstochowskiej	ok. 1845 r.	A-21/349	28.08.1961
4.	Stara Łubianka	Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św. Plebania	1854-55 1850	A-771 A-772	12.12.1995 12.12.1995
5.	Róża Wielka	Kościół parafialny p.w. Trójcy Św.	1830 – 32 r.	90/Wlkp/A	25.03.2002
6.	Szydłowo	Kościół ewangelicki obecnie parafialny p.w. MB Nieustającej Pomocy	1868 r.	126/Wlkp/A	04.04.2003
7.	Leżenica	Kościół filialny p.w. Św. Jakuba Apostoła	1854-55	426/Wlkp/A	18.10.2006
8.	Jaraczewo	Zespół dworsko-folwarczny	XIX w.	A-588	28.09.1988
9.	Kotuń	Zespół pałacowo - parkowo-folwarczny	2 poł. XIX w.	A-589	28.09.1988
10.	Nowy Dwór	Zespół dworsko-folwarczny	1839 r.	A-590	28.09.1988
11.	Skrzatusz	Zespół dworsko-parkowo – folwarczny Park	poł. XIX w.	A-70/614 A-448z	30.08.1964 29.09.1982
12.	Stara Łubianka	Zespół dworsko-parkowo – folwarczny Kuźnia - wozownia Park	1890-1900 r. 1878 r. poł.XIX w.	A-73 A-267	23.07.1976 21.10.1978
13.	Dolaszewo	Cmentarz katolicki czynny	poł XIX w.	A-638	02.10.1989
14.	Dolaszewo	Cmentarz katolicki przykościelny zlikwidowany	1832 r.	A-637	02.10.1989
15.	Krępsko	Cmentarz komunalny czynny	poł XIX w.	A-614	11.05.1989
16.	Krępsko	Cmentarz ewangelicko-augsburski nieczynny	XVIII/XIX w.	A-613	11.05.1989
17.	Róża Wielka	Cmentarz kościelny	1830 – 32 r.	90/Wlkp/A	25.03.2002
18.	Leżenica	Cmentarz komunalny czynny	poł XIX w	A-703	17.05.1990

19.	Leżenica	Cmentarz katolicki przykościelny nieczynny	poł XIX w.	A-634	05.09.1989
20.	Pokrzywnica	Cmentarz katolicki przykościelny nieczynny	poł XIX w.	A-635	02.10.1989
21.	Skrzatusz	Cmentarz komunalny czynny	XIX/XX w.	A-615	11.05.1989
22.	Szydłowo	Cmentarz katolicki przykościelny zlikwidowany	poł XIX w.	A-691	04.04.1990
23.	Tarnowo	Cmentarz ewangelicko-augsburski nieczynny	poł XIX w.	A-611/89	11.05.1989
24.	Zabrodzie	Cmentarz ewangelicko-augsburski nieczynny	poł XIX w.	A-612	11.05.1989

**Kościół p.w.
Wniebowzięcia NMP
w Skrzatuszu**

Najważniejszy obiekt sakralny na terenie gminy Szydłowo, wpisany do rejestru w roku 1957 pod nr.A-40/215. Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu, pełniący rolę sanktuarium MB Bolesnej, czczonej w wizerunku cudownej Piety, powstałej na początku XV w. Wybudowany w latach 1687-97 z fundacji Wojciecha Brezy przez architekta Bojerszę. Obiekt salowy, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z zakrystią od południa, wzorowany na jezuickich budowlach sakralnych wznoszonych we Włoszech Elewacja frontowa artykułowana masywnymi kolumnami dostawionymi do ściany, między kolumnami wnęki z figurami świętych. Perła sztuki polskiego baroku, nazywana Jasną Górą Północy, postawiona jako votum dziękczynne za zwycięstwo wiedeńskie.

**Drewniany kościół
filialny p.w.św. Jana
Chrzcziciela**

Drewniany kościół filialny w Zawadzie wpisany do rejestru zabytków pod nr A-60/350 pochodzący z XVII w. Jest to budowla należąca do ciągle malejącej grupy świątyń drewnianych, z płaskim stropem belkowym. Wybudowana na planie prostokąta zamkniętego, od strony prezbiterium trójbocznie. Od zachodu usytuowane centralnie wejście główne. Budynek niepodpiwniczony, niezbyt wysoki, nakryty dachem dwuspadowym o niżej założonej kalenicy. Zewnętrznie obiekt oszalowany deskami w układzie pionowym, fundament z kamieni i cegieł.

**Kościół filialny p.w.
MB Częstochowskiej
w Krensku**

Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A-21/349. Niewielki, jednonawowy, z nawą pokrytą drewnianym stropem. Obecny kościół zbudowany został w 1845 r., pierwotnie konstrukcji szachulcowej, przebudowany w 1935 roku. W początkach lat 70- tych XX w. ściany szachulcowe zamieniono na murowane z cegły. Pierwotnie kościół wyznania ewangelickiego, po roku 1945 – rzymsko-katolicki.

**Kościół parafialny p.w.
Podwyższenia Krzyża
Świętego w Starej
Łubiance**

Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A-771. Pierwszy kościół istniał w Łubiance w czasach przedprotestanckich. W okresie reformacji przeszedł w ręce protestantów. Przez królową Konstancję, żonę króla Zygmunta III Wazy, przywrócony w ręce katolików.

W 1607 r. został oddany przez biskupa poznańskiego pod administrację parafii w Pile, jako kościół filialny. W XVIII w. stał się samodzielnym kościołem parafialnym. Kościół ten spłonął w 1850 roku. Obecny wybudowany w latach 1854/55 przez ówczesnego proboszcza i parafian, w 1855 roku został poświęcony przez oficjała waleckiego. Styl – neogotycki.

Kościół parafialny
p.w. Trójcy Św.
w Róży Wielkiej

Kościół parafialny p.w. św. Trójcy w Róży Wielkiej wpisany do rejestru pod nr 90/Wlkp/A. W obecnej neoromańskiej formie wybudowany w roku 1830. W roku 2002 rozpoczęto prace remontowe obejmujące wymianę zawilgoconych tynków i malowanie wnętrza, remont elewacji frontowej oraz malowanie dachu wieży.

ewangelicki
obecnie
parafialny p.w.

Neogotycki kościół z 1868 r. p.w. MB Nieustającej Pomocy w Szydłowie wpisano do rejestru zabytków w 2003 r. pod nr 126/Wlkp/A. Początkowo przeznaczony dla większości protestanckiej. W 1945 roku, gdy proporcje wśród wiernych diametralnie się zmieniły kościół stał się świątynią rzymsko-katolicką.

**Kościół filialny p.w.
Św. Jakuba
Apostoła**

Kościół p.w. św. Jakuba Apostoła w Leżenicy wpisany do rejestru zabytków w 2006 r. pod nr 426/Wlkp/A. Zbudowany dla tutejszych katolików w latach 1854-55. Świątynia ceglana, jednonawowa, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, z przylegającą od strony północnej zachrystią. Nad nawą dach dwuspadowy, nad prezbiterium pięciospadowy. Wnętrze jednonawowe nakryte stropem drewnianym, otynkowanym, w prezbiterium sklepienie krzyżowe. Budowla wzniesiona w stylu neogotyckim z schodkowym szczytem z ostrołukowymi blendami i figurą św. Jakuba Apostoła w elewacji zachodniej.

Zespół dworsko-
folwarczny
w Jaraczewie

Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A-588 zakupiony przez mieszkańca gminy. Obiekt jest zaniedbany, należałoby przygotować program adaptacji do nowej funkcji oraz przystąpić do remontu.

Zespół
pałacowo - parkowo-
folwarczny w Kotuniu

Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A-589 zbudowany na początku XX w., w stylu modernistycznym. Usytuowany na wzniesieniu w miejscowości Kotuń. Dwukondygnacyjny, murowany z cegły, całkowicie podpiwniczony. Obecnie jest własnością prywatną. Przed sprzedażą obiektu Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa OT w Pile w 1999 r. przeprowadziła remont elewacji, wymieniła stolarkę okienną oraz pokrycie dachowe z eternitu na dachówkę ceramiczną. Potrzebne są prace remontowe na zewnątrz i we wnętrzu obiektu.

Zespół dworsko-
folwarczny
w Nowym Dworze

Dworek datowany z 1839 r. wpisany do rejestru zabytków pod nr A-590. Nowy Dwór należał do starostwa grodzkiego w Wałczu. Początkowo był kolonią Skrzatusza, lecz w 1560 r. założono tu samodzielny folwark, wybudowano dwór, stąd nazwa Nowodwór. Założenie ukształtowane w 1 poł. XIX w. powstało prawdopodobnie na zrębach XVI w. folwarku. Obecnie jest własnością prywatną. Obiekt zasługuje na ochronę ze względu na bogatą historię, zapoczątkowaną w XVI w., czytelny układ przestrzenny i możliwość odtworzenia ciekawej kompozycji parkowej opartej o rzędowo – alejowe nasadzenie drzew.

**Zespół
dworsko-
parkowo –**

Zespół dworsko- pałacowo- folwarczny z końca XIX w. wpisany do rejestru zabytków pod nr A-73. Po I rozbiorku Polski majątek w Łubiance nabyła około 1795 r. rodzina Kepelów, która utrzymała go przez następne lata. Do majątku należały m.in. młyny w Koszycach i Kuźnicy Pilskiej. We wsi do majątku należał browar założony w 1627 r. Majątek rozparcelowano w 1827 r. Swoją siedzibę przenieśli Kepelowie do centrum wsi zakładając duży zespół parkowo- dworski w północno – zachodniej części miejscowości.

Główny korpus budynku pałacu w kształcie prostokąta przecięty nawą prostopadłą, z dwóch stron ryzolity zakończone tympanonami. Nad wejściem ogrodowym balkon podparty kolumnami. Według mapy z 1891 r. główny wjazd na podwórze folwarczne dochodził od strony północnej. Na terenie aktualnej drogi dojazdowej był park.

Obecnie dworek utrzymany w dobrym stanie stał się własnością prywatną.

Zespół dworsko-
parkowo –
folwarczny
w Skrzatuszu

Ostatni obiekt dworsko – parkowo – folwarczny wpisany do rejestru zabytków pod nr A-70/614 w 1966 r. to majątek w Skrzatuszu. Majątek ten starostowie waleccy wydzierżawili ok. 1660 r. starostwu Neuhof. W 1812 r. zaprzestano dzierżawienia dóbr, a w 1818 r. ostatecznie sprzedano majątek za 24 tys. dolarów. W latach 1820-34 właścicielem majątku był Georg Wilhelm Drewelow, a w latach 1834-40 Henryk Haege. Później dobra należały do rodziny Rieben. W latach 1853-63 istniała tu hodowla bydła rasy holenderskiej i gorzelnia.

W 2 połowie XIX w. założony został obecny zespół z dworem i parkiem krajobrazowym, część obiektów powstała w latach 20 –tych XX w. W 1945 r. zburzono gorzelnię po II wojnie światowej majątek został rozparcelowany, a następnie utworzono tu przymusowo Spółdzielnię Produkcyjną, która rozpadła się w 1957 r. Od tego czasu zabudowania są w rękach prywatnych. Obecnie są własnością kilku rodzin.

Na terenie gminy Szydłowo znajdują się 33 cmentarze, wśród których aż 23 zostało zlikwidowanych lub otrzymało status cmentarzy nieczynnych, najczęściej po II wojnie światowej. Do rejestru zabytków zostało wpisanych 12 cmentarzy, które znajdują się w następujących miejscowościach: Dolaszewo (2), Krępsko (2), Róża Wielka, Leżenica (2), Pokrzywnica, Skrzatusz, Szydłowo, Tarnowo i Zabrodzie. Pełen wykaz cmentarzy zabytkowych przedstawia tabela nr 1 wraz z numerem rejestru i datą wpisu do rejestru.

4.3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz zawiera zabytki nieruchome, objęte ochroną konserwatorską, które powinny być wpisane do gminnej ewidencji zabytków (bez zabytków wpisanych do rejestru, które znajdują się w tabeli nr 1.)

Poniższy został sporządzony w 2004 roku przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Od tego czasu część obiektów uległa dewastacji. Dlatego też do najpilniejszych zadań należy utworzenie aktualnej Gminnej Ewidencji Zabytków.

BUSZ

1. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, ob. dom mieszkalny Nr 143, mur., XIX/XX,
- b. magazyn, ob. dom mieszkalny Nr 145, mur., XIX/XX,
- c. owczarnia i magazyn, ob. nieużytkowany, mur., XIX/XX,
- d. dom robotników folwarcznych, ob. dom nr 147, mur., mur., 1910-20, budynek gospodarczy przy domu Nr 147, mur., XIX/XX,
- e. dom robotników folwarcznych, ob. nieużytkowany czworak, mur., XIX/XX,
- f. transformator, mur., XIX/XX.

COCH

2. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY III:

- a. dwór, Nr 9, mur., ok. 1910,
- b. transformator, mur., 1910-20,
- c. obora, stajnia, ob. warsztaty, mur., 1910-20,
- d. park krajobrazowy, XIX/XX.

3. ZESPÓŁ FOLWARCZNY II:

- a. obora, ob. chlewnia, mur., 1910-14,
- b. dwojak, Nr 11, mur., 1910-14,
- c. dwojak, Nr 12, mur., 1910-14,

CYK

4. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, Nr 12, mur., poł.XIX,
- b. stajnia, ob. budynek gospodarczy, mur., 2 poł. XIX,
- c. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- d. dwojak, Nr 2, mur., 2 poł. XIX,
- e. budynek gospodarczy, ob. mieszkalno-gospodarczy, mur., 2 poł. XIX,
- f. obora, ob. budynek gospodarczy, mur., 2 poł. XIX,
- g. dwojak, Nr 4, mur., 2 poł. XIX,
- h. dwojak, Nr 6, 2 poł. XIX,
- i. park dworski, poł. XIX .

5. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

DOBRZYCA

6. ZAGRODA Nr 9:

- a. dom, mur., K. XIX,
- b. stodoła, mur./szach., k. XIX.

7. DOM Nr 1, mur., pocz. XX, przebudowany.

8. DOM Nr 2, mur., 1 ćw. XX.

9. DOM Nr 5, mur., ok. 1930.

10. MŁYN, mur., pocz. XX.

11. ELEKTROWNIA WODNA, mur., 1909-11.

12. BUDYNEK GOSPODARCZY, bez n-ru, mur., k. XIX.

13. CMENTARZ KATOLICKI, czynny, poł. XIX.

14. MIEJSCE PO CMENTARZU EWANGELICKIM, poł. XIX

DOLASZEWO

15. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FILIALNEGO P.W. ZWIASTOWANIA NMP:

- a. kościół, mur./kam., 1832, poszerzony 1911,
- b. dzwonnica, drewno, 2 poł. XIX.

16. KOŚCIOŁ EWANGELICKI, ob. opuszczony, mur., 1864.

17. SZKOŁA, ob. dom Nr 29, mur., pocz. XX.

18. ZESPÓŁ DWORCA PKP:

- a. dworzec PKP, mur., k. XIX,
- b. dom dla pracowników kolei, mur., 1881.

19. ZESPÓŁ FOLWARCZY:

- a. dom mieszkalny właściciela, ob. dom Nr 21, mur., poł. XIX,
- b. stajnia, ob. budynek gospodarczo-inwentarski, mur., poł. XIX,
- c. kuźnia, ob. magazyn, mur., poł. XIX,
- d. gorzelnia, ob. mieszalnia soli, mur., poł. XIX.

20. ZAGRODA Nr 5:

- a. dom, mur., 2 poł. XIX,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX,
- c. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX.

21. DOM Nr 25, mur., pocz. XX, przebudowany.

22. DOM Nr 34, mur., poł. XIX.

23. CMENTARZ EWANGELICKI, PRZYKOŚCIELNY zlikwidowany, 1861.

FURMAN

24. DWÓR, mur., XIX/XX.

GĄDEK

25. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY:

- a. dwór, ob. biura, mur., 1848, przebudowany,
- b. chlewnia, mur., pocz. XX,
- c. obora, mur., pocz. XX

- d. chlewnia, mur., XIX/XX,
- e. stodoła, mur., XIX/XX,
- f. chlewnia, mur., XIX/XX,
- g. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- h. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- i. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- j. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- k. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- l. dom mieszkalny, mur., XIX/XX,
- m. park, XIX/XX.

26. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

JARACZEWO

28. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. spichlerz, mur., XIX/XX,
- b. obora, mur., XIX/XX,
- c. budynek socjalny, mur., 4 ćw. XIX w,
- d. obora, mur., 4 ćw. XIX,
- e. stodoła, mur., 4 ćw. XIX,
- f. dom mieszkalny, mur., 4 ćw. XIX,
- g. remiza strażacka, mur., 4 ćw. XIX,
- h. domy mieszkalne, mur., 4 ćw. XIX.

29. DOM Nr 12, mur., pocz. XX.

30. DOM Nr 13, mur., pocz. XX.

31. DOM Nr 20, mur., 4 ćw. XIX.

32. DOM Nr 37, mur., k. XIX, przebudowany.

33. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

KLEŚNIK

34. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWY:

- a. kaplica grobowa, mur. 1882, zrujnowana,

b. park, poł. XIX.

35. CMENTARZ RODOWY, nieczynny, ok. 1882 r.

KŁODA

36. ZESPÓŁ FOLWARCZNY I:

- a. dwór, mur., XIX,
- b. stodoła, ob. dom mieszkalny, mur., k. XIX,
- c. obora, ob. budynek mieszkalno- gospodarczy, mur., k. XIX,
- d. budynek wielofunkcyjny, mur., k. XIX,
- e. chlewnia, ob. budynek mieszkalno- gospodarczy, mur., k. XIX,
- f. transformator, mur., k. XIX,
- g. dom mieszkalny, mur., k. XIX,
- h. stajnia ob. budynek gospodarczy, mur., k. XIX,
- i. dwojak, mur., k. XIX.

37. ZESPÓŁ FOLWARCZNY II:

- a. krochmalnia, ob. budynek mieszkalny, mur., 4 ćw. XIX,
- b. dom mieszkalny, mur., 4 ćw. XIX,
- c. chlewiki, mur., 4 ćw. XIX,
- d. stodoła, ob. budynek gospodarczy, mur., 4 ćw. XIX,
- e. obora, stajnia, ob. dom mieszkalny, mur., 4 ćw. XIX,
- f. dom młynarza, mur., 4 ćw. XIX.

38. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XX.

39. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XX.

KOTUŃ

40. ZESPÓŁ SZKOLNY, ob. dom Nr 21:

- a. szkoła, ob. dom Nr21, mur., pocz. XX,
- b. budynek gospodarczy, mur. Pocz. XX.

41. SZKOŁA PODSTAWOWA, drewno, 1940.

42. ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWO-FOLWARCZNY wł. PPUH „Pro-Novus”

Ostrów Wlkp.:

- a. czworak Nr 5, mur., poł. XIX, przebudowany,

- b. czworak Nr 5, mur., poł. XIX, przebudowany,
- c. chlew, mur., 1868,
- d. magazyn zboża i sprzętu technicznego, mur., XIX/XX,
- e. stodoła, mur., 4 ćw. XIX,
- f. chlewnia, mur., 4 ćw. XIX,
- g. stodoła, mur., 4 ćw. XIX,
- h. warsztat naprawczy, mur., 4 ćw. XIX,
- i. dom mieszkalny Nr 2, mur., 4 ćw. XIX,
- j. dom mieszkalny Nr 3, mur., 4 ćw. XIX,
- k. dom mieszkalny Nr 5, mur., 4 ćw. XIX,
- l. dom mieszkalny Nr 6, mur., 4 ćw. XIX,
- ł. park krajobrazowy, 2 poł. XIX.

43. ZESPÓŁ DOMU DLA PRACOWNIKA KOLEI przy torach Piła – Trzcianka:

- a. dom, mur., 1888,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1888.

44. DOM DRÓŻNIKA, nieopodal stacji Storno, mur., 1890.

45. DOM Nr 6, mur., pocz. XX.

46. DOM Nr 9, mur., 4 ćw. XIX, przebudowany.

47. DOM Nr 10, mur., 4 ćw. XIX.

48. DOM Nr 12, mur., 1913.

49. DOM Nr 19, mur., pocz. XX.

50. DOM Nr 22, mur., 3 ćw. XIX.

51. DOM Nr 23, mur., poł. XIX.

52. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

53. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

KREPSKO

54. DZWONNICA, na cmentarzu komunalnym, mur./żelazo, 2 poł. XIX.

55. ZESPÓŁ DWORSKO- PARKOWO-FOLWARCZNY:

- a. dwojak, Nr 30, mur./drewno, 1 ćw. XX,

- b. dwojak, Nr 31, mur./drewno, 1 ćw. XX,
 - c. obora, ob. schronisko turystyczne, mur., 2 poł.XIX,
 - d. stodoła, ob. magazyn, mur., 2 poł. XIX,
 - e. rządówka, ob. dom Nr 32, mur., 2 poł. XIX,
 - f. budynek gospodarczy na folwarku, mur./szach., k. XIX,
 - g. park krajobrazowy, poł. .XIX.
56. DOM Nr 2,mur., k. XIX.
57. DOM Nr 4,mur., k. XIX.
58. DOM Nr 5,mur., 2 poł. XIX.
59. DOM Nr 6,mur., 2 poł. XIX.
60. DOM Nr 7,mur., poł. XIX.
61. DOM Nr 13,mur., k. XIX.
62. DOM Nr 18,mur., 2 poł. XIX.
63. DOM Nr 19,mur., k. XIX.
64. DOM Nr 22,mur., k. XIX.
65. DOM Nr 27,mur., k. XIX.
66. DOM Nr 34, mur., 4 ćw. XIX.

LEŻENICA

67. BRAMA KOŚCIELNA Z MUREM OD FRONTU, przy kościele filialnym
p. w. św. Jakuba Apostoła, mur., ok. poł. XIX.
68. SZKOŁA, ob. dom Nr 10, mur., k. /XIX.
69. GOSPODA, ob. dom Nr 7 i sklep, mur., k. XIX.
70. DOM Nr 5, mur., k. XIX.
71. DOM Nr 9, mur./szach., poł. XIX, przebudowany.
72. DOM Nr 12, mur./drewno, poł. XIX, przebudowany.
73. DOM Nr 30, mur., XIX/XX, przebudowany.
74. DOM Nr 31, mur., pocz. XX.

NOWA ŁUBIANKA

75. DOM Nr 23, mur., k. XIX.

NOWY DWÓR

76. ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

- a. czworak Nr 1, mur., pocz. XX,
- b. stodoła, mur./drewno, 2 poł. XIX,
- c. gorzelnia i obora, ob. magazyn, mur., 2 poł. XIX,
- d. budynek gospodarczy – magazyn, mur., 2 poł. XIX,
- e. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- f. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- g. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- h. magazyn pasz, mur., 2 poł. XIX,
- i. obora, magazyn techniczny, mur., 2 poł. XIX,
- j. stodoła, mur., 2 poł. XIX,
- k. mieszalnia pasz, mur., 2 poł. XIX,
- l. stodoła, mur., 2 poł. XIX,
- ł. chlewnia, mur., 2 poł. XIX,
- m. chlewnia, mur., 2 poł. XIX,
- n. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- o. dom mieszkalny, mur., 2 poł. XIX.

77. DOM Nr 4, mur., pocz. XX.

78. DOM Nr 17, mur., k. XIX.

79. DOM Nr 21, mur., k. XIX.

80. DOM Nr 26, mur., k. XIX.

81. DOM Nr 28, mur., k. XIX, przebudowany.

82. DOM Nr 29, mur., k. XIX, przebudowany.

83. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 10, mur., k. XIX.

84. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.

POKRZYWNICA

85. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR., OB. FILIALNEGO P. W. MICHAŁA
ARCHANIOŁA:

a. kościół, mur., 1856-58,

b. mur kościelny, mur., ok. 1930.

86. SZKOŁA PODSTAWOWA, mur., ok. 1930.

87. ZAJAZD – GOSPODA, mur., 2 poł. XIX.

88. DOM Nr 1, mur., 1923.

89. DOM Nr 6, mur., pocz. XX.

90. DOM Nr 11, mur., poł. XIX, przebudowany.

91. DOM Nr 12, mur., 2 poł. XIX, przebudowany.

92. DOM Nr 18, mur., k. XIX, przebudowany.

93. DOM Nr 34, mur., 2 poł. XIX, przebudowany.

94. DOM Nr 35, mur., 2 poł. XIX.

95. DOM Nr 40, mur., poł. XIX.

96. DOM Nr 44, mur., k. XIX.

97. CMENTARZ KOMUNALNY, czynny, pocz. XX.

RÓŻA WIELKA

98. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. TRÓJCY:

a. plebania, Nr 26, mur., 2 ćw. XIX,

b. mur kościelny, mur., pocz. XX.

99. SZKOŁA Nr 31, mur., pocz. XX.

100. POCZTA, mur., 2 poł. XIX.

101. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY RÓŻA MAŁA:

a. dwór, Nr 106-107, mur., 4 ćw. XIX,

- b. dom mieszkalno-gospodarczy, Nr 90, mur., ok. 1930, przebudowany,
- c. dom Nr 101, mur., ok. 1935,
- d. dom mieszkalno-gospodarczy Nr 110, mur., ok. 1930,
- e. dom mieszkalno-gospodarczy Nr 111, mur., ok. 1930,
- f. dom mieszkalno-gospodarczy Nr 112, mur., ok. 1930,
- g. dom mieszkalno-gospodarczy Nr 113, mur., ok. 1930,
- h. dom robotników folwarcznych, ob. Nr 96, mur., 2 poł. XIX,
- i. stajnia, ob. stodoła z częścią gospodarczą, mur., 2 poł. XIX,
- j. park, 4 ćw. XIX.

102. ZAGRODA Nr 49:

- a. dom, mur., poł. XIX,
- b. budynek gospodarczy, mur., 2 poł. XIX.

103. DOM Nr 12, mur., pocz. XX.

104. DOM Nr 25, ob. punkt lekarski, mur., poł. XIX.

105. DOM Nr 30, mur., 2 poł. XIX.

106. DOM Nr 34, mur., lata 30-te XX.

107. DOM Nr 54, mur., 1907, przebudowany.

108. DOM Nr 61, mur., k. XIX.

109. DOM Nr 62, mur., k. XIX.

110. DOM Nr 64, mur., pocz. XX.

111. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 7, mur., pocz. XX.

112. CMENTARZ KOMUNALNY, czynny, poł. XIX.

SKRZATUSZ

113. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P W. WNIĘBOWZIĘCIA NMP:

- a. dzwonnica przy kościele, drewno, poł. XIX,
- b. kapliczka z figurą św. Jana Chrzciciela, mur., poł. XIX,
- c. brama i mur kościelny, mur., poł. XIX.

114. ZESPÓŁ DWORCA PKP:

- a. dworzec PKP, ob. nieczynny, mur., poł. XIX,

b. dom dla pracowników PKP, mur., pocz. XX.

115. ZESPÓŁ DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY:

- a. oficyna Nr 61, mur., k. XIX,
- b. magazyn zbożowy, mur., pocz. XX,
- c. obora-stajnia, ob. budynek gospodarczy, mur., 2 poł. XIX,
- d. budynek gospodarczy I, mur., 2 poł. XIX,
- e. budynek gospodarczy II, mur., 2 poł. XIX,
- f. obora, mur., 2 poł. XIX,
- g. stodoła I, mur., 2 poł. XIX,
- h. stodoła II, mur., 2 poł. XIX,
- i. stajnia, ob. budynek mieszkalny, mur., 2 poł. XIX,
- j. czworak Nr 66, mur., 2 poł. XIX,
- k. dwojak Nr 67, mur., 2 poł. XIX,
- l. dwojak Nr 68, mur., 2 poł. XIX,
- m. dwojak Nr 69, mur., 2 poł. XIX,
- n. dwojak Nr 70, mur., 2 poł. XIX.

116. ZAGRODA Nr 36:

- a. dom, mur., 2 poł. XIX, przebudowany,
- b. budynek gospodarczy, mur., 1901.

117. DOM Nr 6, mur., poł. XIX.

118. DOM Nr 10, mur./drewno, ok. 1930.

119. DOM Nr 15, mur., poł. XIX.

120. DOM Nr 26, mur., 1 poł. XIX, przebudowany.

121. DOM Nr 27, mur., k. XIX.

122. DOM Nr 35, mur., 2 poł. XIX.

123. DOM Nr 37, mur., 4 ćw. XIX.

124. DOM Nr 39, mur., ok. 1930.

125. DOM Nr 40, mur., poł. XIX.

126. DOM Nr 41, mur., ok. 1930.

127. DOM Nr 42, mur., pocz. XX.

128. DOM Nr 46, mur., ok. 1930.

129. DOM Nr 47, mur., 2 poł. XIX.
130. DOM Nr 48, mur., 2 poł. XIX.
131. DOM Nr 50, mur., k. XIX.
132. DOM Nr 51, mur., k. XIX.
133. DOM Nr 52, mur., k. XIX.
134. DOM Nr 53, mur., k. XIX.
135. DOM Nr 56, mur., 2 poł. XIX.
136. DOM Nr 101, mur., k. XIX, przebudowany.
137. ZESPÓŁ PŁATKARNI, ob. nieczynnej:
- a. płatkarnia, mur., 1905-07,
 - b. budynek gospodarczy, mur., 1905-07.
138. BUDYNEK GOSPODARCZY, mur., pocz. XX.
139. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 44, mur., pocz. XX.
140. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, poł. XIX.
141. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XIX.

STARA ŁUBIANKA

142. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. PODWYŻSZENIA KRZYŻA ŚW.:
- a. brama i mur kościelny, mur., poł. XIX.
143. POCZTA, ul. Kościuszkowców 20, mur., pocz. XX.
144. ZESPÓŁ-DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY I:
- a. spichlerz, mur., poł. XIX,
 - b. gorzelnia, mur., 1897, przebudowana,
 - c. brama i mur dworski, mur., 2 poł. XIX,
 - d. biura, mur., 2 poł. XIX,
 - e. magazyn zbożowy, mur., 2 poł. XIX,
 - f. cieleśnik, mur., 2 poł. XIX,
 - g. magazyn techniczny, mur., 2 poł. XIX,
 - h. obora, mur., 2 poł. XIX,
 - i. obora, mur., 2 poł. XIX.

145. ZESPÓŁ-DWORSKO-PARKOWO-FOLWARCZNY II –

przy szosie Piła-Wałcz:

- a. obora, mur., pocz. XX,
- b. spichlerz, mur., 1909,
- c. stodoła, drewno, 2 poł. XIX,
- d. kurnik, obora, mur., 2 poł. XIX,
- e. biura, mur., 2 poł. XIX,
- f. przedszkole, mur., 2 poł. XIX,
- g. park, 2 poł. XIX.

146. ZESPÓŁ DOMU DLA PRACOWNIKÓW KOLEI

przy torach Piła-Szczecinek:

- a. dom, mur., pocz. XX,
- b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX.

ul. Jana Pawła II

147. DOM Nr 17, mur., pocz. XX.

148. DOM Nr 18, mur., poł. XIX, przebudowany.

ul. Kościuszkowców

149. DOM Nr 25, mur., pocz. XX.

150. DOM Nr 27, mur., pocz. XX.

151. DOM Nr 45, mur., XIX/ XX, przebudowany.

152. CMENTARZ KOMUNALNY, czynny, 1 poł. XIX.

153. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XIX.

SZYDŁOWO

154. KOŚCIÓŁ FILIALNY P. W. ŚW. JANA CHRZCICIELA, MUR., 1890.

155. SZKOŁA, ob. mieszkania, mur., ok. 1920.

156. ROGATKA, mur., 2 poł XIX, przebudowana.

157. DOM Nr 7, mur., 1912.

158. DOM Nr 10, mur., 1920.

159. DOM Nr 11, mur., pocz. XX, przebudowany.

160. DOM Nr 14, mur., 4 ćw. XIX.
161. DOM Nr 19, mur., pocz. XX.
162. DOM Nr 37, mur., 4 ćw. XIX.
163. DOM Nr 49, ob. sklep, mur., pocz. XX.
164. DOM Nr 51, mur., XIX/XX, przebudowany.
165. DOM Nr 63 (na stacji PKP), mur., pocz. XX.
166. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 15, mur., pocz. XX.
167. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 20, mur., pocz. XX.
168. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 30, mur., pocz. XX.
169. CMENTARZ KOMUNALNY, czynny, poł XIX.

TARNOWO

170. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, 2 poł. XIX

ZAWADA

171. DZWONNICA, przy kościele ewangelickim, ob. przeniesiona
przed bramę kościoła św. Jana Chrzciciela, drewno, XIX/XX, przeniesiona
1957.
172. ZESPÓŁ SZKOLNY, Nr 16:
- a. szkoła, mur., pocz. XX,
 - b. budynek gospodarczy, mur./drewno, pocz. XX.
173. DOM Nr 1, mur., 2 poł. XIX.
174. DOM Nr 9, mur., 4 ćw. XIX, przebudowany.
175. DOM Nr 29, mur., poł. XIX.
176. DOM Nr 31, mur., pocz. XX.
177. DOM Nr 34, mur., 2 poł. XIX.
178. DOM Nr 36, mur./szach., 2 poł. XIX, przebudowany.
179. DOM Nr 38, mur., pocz. XX.
180. STODOŁA Nr 42, mur./drewno, pocz. XX.

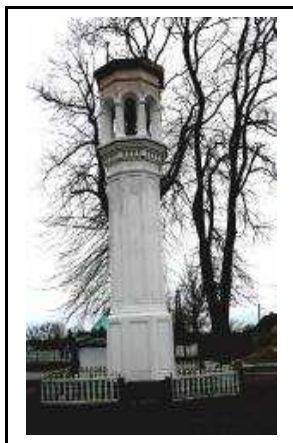
181. BUDYNEK GOSPODARCZY Nr 42, mur., pocz. XX.

182. CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, nieczynny, pocz. XX.

183. CMENTARZ KOMUNALNY, czynny, poł. XIX

4.3.3. Pozostałe obiekty nigdzie nie zakwalifikowane, a godne zauważenia i objęcia opieką.

Godnym zauważenia na terenie gminy są przydrożne krzyże i pomniki kultu religijnego w postaci licznych kapliczek. Znajdują się one przy drogach głównych i drózkach polnych prawie w każdej miejscowości. Ważnym podkreślenia jest fakt, iż te obiekty są w większości zadbane i odświeżane w miarę potrzeb. Mieszkańcy poszczególnych miejscowości utożsamiają się z tymi miejscami, dbają o nie i pielęgnują. Oto zdjęcia niektórych z nich:

Kapliczka Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Skrzatuszu przy drodze do Wałcza

Kapliczka w miejscowości Leżenica przy drodze Leżenica – Szydłowo

Kapliczka Matki Boskiej przy drodze Jaraczewo – Kolonia Leżenica

Kapliczka Matki Boskiej w Pokrzywnicy przy drodze do Szydłowa

Kapliczka Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Róży Wielkiej (droga Trzcianka – Wałcz)

Kapliczka Matki Boskiej w miejscowości Leżenica

4.4. Zespoły najcenniejszych zabytków ruchomych na terenie gminy (wpisane do rejestru zabytków).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do Rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do Rejestru nie wpisuje się zabytków wpisanych do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Tabela nr 2.

Wykaz zabytków ruchomych gminy Szydłowo wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego

Lp.	Miejsce	Obiekty	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1.	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu	Ok. 90 obiektów: ołtarze, obrazy, rzeźby, malowane konfesjonały i ławki, malarstwo ścienne, ornaty.	B-216, B-58	11.11.1959r. 20.11.1970r.
2.	Kościół filialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Zawadzie	Wczesnobarokowy ołtarz i ambona, wystrój rzeźbiarski	B-715-727	26.10.1982r.
3.	Kościół parafialny p.w. Trójcy Św. w Róży Wielkiej	12 obiektów: ołtarze z 1 poł. XIX w., feretrony, chrzcielnica, konfesjonał.	B-678-689	14.10.1982r.
4.	Kościół filialny p.w. Św. Jakuba Apostoła w Leżnicy	Ołtarze z XIX w. w tradycji barokowej, feretron.	B-632-636	27.09.1982r.
5.	Kościół parafialny p.w. MB Nieustającej Pomocy w Szydłowie	Chrzcielnica, feretron, krzyże ołtarzowe.	B-690-695	20.10.1982r.
6.	Kościół filialny p.w. ś. Michała Apostoła w Pokrzywnicy	Ołtarze z XIX w. w tradycji barokowej, dzwon, feretron,	B-666-673 B-696-97	14.10.1982r.
7.	Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św. w Starej Łubiance	Ołtarze, ambona, prospekt organowy	B-1454	22.07.1996r.

4.5. Krajobraz kulturowy (obszarowe wpisy do rejestru zabytków, parki kulturowe, parki krajobrazowe - wykaz).

Na terenie gminy nie ma parków kulturowych ani parków krajobrazowych wpisanych do rejestru zabytków.

4.6. Zabytki archeologiczne.

4.6.1. Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków z terenu gminy Szydłowo.

Na terenie gminy Szydłowo nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

4.6.2. Wykaz stanowisk o własnej formie krajobrazowej.

Na terenie gminy Szydłowo nie zarejestrowano stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

4.6.3. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków, łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Systematyzuje dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnienie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje i wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Szydłowo.

Tabela nr 3

GMINA SZYDŁOWO	
Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk	Ogólna ilość

Grodziska	Cmentarzyska płaskie	Cmentarzyska kurhanowe	Osady	Punkty osadnicze	Ślady osadnicze	Inne	Ilość Faktów osadn.	stan. archo.
-	5	1	349	218	305		878	676

Gmina Szydłowo leży na pograniczu mezoregionów Pojezierza Wałeckiego i Doliny Gwdy należących do makroregionu północnej Wielkopolski. Geomorfologicznie tworzą go terasy akumulacyjne wypełnione piaskami sandrowymi, które stworzyły na tym terenie dogodne warunki dla rozwoju osadnictwa pradziejowego i wczesnośredniowiecznego. Stanowiska położone są głównie przy krawędziach doliny rzeki Kotuń i Dobrzycy, szczególnie w jej południowej i centralnej części oraz na stokach i zboczach dolin rzecznych: Gwdy, Kręcicy i Łomnicy. Na wysoczyznach występuje mniej stanowisk archeologicznych, natomiast więcej w sąsiedztwie cieków i ich dolin.

Na terenie gminy zarejestrowano kilka skupisk stanowisk archeologicznych.

Najstarsze ślady osadnictwa związane są z epoką kamienia – mezolitem, między innymi w Dolaszewie. Zarejestrowano pozostałości po osadnictwie kultury łużyckiej, kultury pomorskiej z epoki brązu i kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. W znacznej liczbie były to stanowiska jednokulturowe. Najliczniejsze pozostałości po osadnictwie łączy się z okresem późnego średniowiecza. Osadnictwo koncentrowało się głównie w okolicy wsi Stara Łubianka, wokół rozciągających się tam cieków wodnych i podmokłych łąk. Zarejestrowano tu ślady osadnictwa z okresu neolitu, kultury łużyckiej i kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich.

Na szczególną uwagę zasługują osady i cmentarzyska kultury łużyckiej i pomorskiej w okolicach Tarnowa, Dolaszewa, Dobrzycy i Starej Łubianki oraz osady kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich w Tarnowie oraz Starej Łubianki. Zlokalizowano także osadnictwo z okresu wczesnego i późnego średniowiecza. Skupiska osadnicze odkryto również w rejonie Łomnicy, Kłody, Kępy i Pokrzywnicy, są to ślady osadnictwa kultury łużyckiej i kultury pomorskiej z epoki brązu, kultury wielbarskiej i przeworskiej z okresu wpływów rzymskich oraz wczesnego średniowiecza. Osadnictwo koncentrowało się wokół Nowego Dworu i Leżenicy. Wystąpiły tu m.in. stanowiska z okresu epoki brązu, wpływów rzymskich, średniowieczne i nowożytnie.

W okresie średniowiecza zajmowane są nie tylko tereny w pobliżu dolin rzecznych, ale także tereny wysoczyzny. W tym czasie kształtuje się obecny układ wsi, a stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych wsi wyznaczają tym samym ich najstarszą metrykę.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

5.1. Stan zachowania i obszary największego zagrożenia zabytków

5.1.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Tabela nr 4. Analiza zachowania zabytków na podstawie wykonanych kart przeglądowych.

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	STAN ZACHOWANIA
1.	Dolaszewo	Cmentarz katolicki	4
2.	Dolaszewo	Cmentarz katolicki	3
3.	Jaraczewo	Pałacyk	3
4.	Krępsko	Kościół p.w. MB Częstochowskiej	4
5.	Krępsko	Cmentarz ewangelicki	3
6.	Krępsko	Cmentarz komunalny	3
7.	Kotuń	Pałac	3
8.	Leżenica	Cmentarz katolicki	4
9.	Leżenica	Cmentarz komunalny	3
10.	Nowy Dwór	Dwór	3
11.	Pokrzywnica	Cmentarz katolicki	4
12.	Róża Wielka	Kościół p.w. św. Trójcy Z cmentarzem przykościelnym	3
13.	Skrzatusz	Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	3
14.	Skrzatusz	Cmentarz komunalny	3
15.	Skrzatusz	Dwór	3
16.	Skrzatusz	Park	3
17.	Stara Łubianka	Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża św.	4
18.	Stara Łubianka	Plebania	4
19.	Stara Łubianka	Pałac	4
20.	Stara Łubianka	Park pałacowy	4
21.	Stara Łubianka	Kuźnia	3
22.	Szydłowo	Cmentarz katolicki	3
23.	Szydłowo	Kościół p.w. MB Nieustającej Pomocy	3
24.	Tarnowo	Cmentarz ewangelicki	2
25.	Zawada	Kościół p.w. Ścięcia św. Jana Chrzyciela	4
26.	Zabrodzie	Cmentarz ewangelicki	3

Legenda:

1. bardzo zły
2. zły
3. dostateczny
4. dobry
5. bardzo dobry

O najdawniejszej zabudowie terenów gminy Szydłowo, wchodzącej w skład historycznego powiatu waleckiego wiemy niewiele. Do naszych czasów zachowały się przykłady architektury monumentalnej (kościół, pałace) z czasów nowożytnych w przeważającej liczbie z XIX i początku XX wieku.

Gmina Szydłowo posiada 7 kościołów wpisanych do rejestru zabytków. Najważniejszy z nich- **kościół p.w. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu** był zawsze utrzymywany w zadawalającym stanie i na bieżąco poddawany remontom.

W 2006 r. założono ściagi niwelujące rysy na sklepieniu kościoła. Następnie wymianie uległy zużyte elementy konstrukcyjne (belki, krokwie). Obecnie trwają prace nad wymianą pokrycia dachowego. W przyszłym roku planowane jest odnowienie elewacji zewnętrznej i dalsze prace remontowe wewnątrz kościoła.

Z chwilą ustanowienia Diecezji Koszalińsko – Kołobrzeskiej kościół w Skrzatuszu podniesiono do rangi głównego Sanktuarium Maryjnego w Diecezji. Odwiedzany przez pielgrzymów z całej Europy powinien być wizytówką gminy, nie tylko dla osób wierzących, ale także dla innych turystów. Dla tego obiektu i terenów go otaczających należy opracować plan zagospodarowania, uwzględniając zachowanie istniejących obiektów zabytkowych oraz potrzebę budowy obiektów stałych, kubaturowych, które winny harmonizować z otoczeniem pod względem gabarytów, formy użytych materiałów oraz być uzgodnione z Urzędem Ochrony Zabytków i innymi zainteresowanymi organami.

Stan pozostałych kościołów z terenu gminy według danych z tabeli 4 jest dobry lub zadawalający.

Po szeroko zakrojonych pracach wykonywanych na przestrzeni kilku lat jest kościół filialny w Zawadzie pochodzący z XVII w. Przez wiele wieków na terenie Polski drewno było najłatwiej dostępnym i tanim materiałem budowlanym używanym do budowy wiejskich kościołów, dworów i domów mieszkalnych.. Na terenie gminy został jeden kościół drewniany w Zawadzie. W latach 2001-02 przeprowadzono w nim remont ścian obwodowych z założeniem nowych szalunków i konserwacją drewna, remont dachu wraz z założeniem gontu, pomalowano i uporządkowano wnętrza.

Także w neogotyckim kościele **p.w. Podwyższenia Krzyża św. w Starej Łubiance** zbudowanym w latach 1854-55 i sąsiadującej z nim plebani z poł. XIX w.,

w połowie lat 90-tych XX w. wykonano prace remontowe obejmujące założenie nowej posadzki, malowanie i konserwację stropu i chóru oraz renowację wyposażenia.

Od XVII wieku pojawia się na terenach zachodnich i północno - zachodnich Polski konstrukcja ryglowa zwana też szkieletową wypełniona gliną, beleczkami okręconymi słomą i obrzuconymi gliną i cegłą. W konstrukcji ryglowej wzniesiony był pierwotnie kościół w Krępsku o ścianach przemurowanych cegłą w XX wieku. **W tym kościele filialnym p.w. MB Częstochowskiej** z ok. 1845 r. wykonano także prace remontowe. Obejmowały one remont dachu, elewacji i wnętrza.

W kościele parafialnym p.w. **św. Trójcy w Róży Wielkiej** z 1830 r. rozpoczęto prace remontowe w 2002 r., które objęły wymianę zawilgoconych tynków i malowanie wnętrza, remont elewacji frontowej oraz malowanie dachu wieży. Prace będą kontynuowane w kolejnych latach.

W neogotyckim kościele z 1868 r. **p.w. Nieustającej Pomocy w Szydłowie** pomalowano blaszany dach i hełmy wieży.

Na obszarze gminy Szydłowo znajduje się 7 zespołów ruralistycznych – dawnych wsi sołeckich powstałych między XV w. do pocz. XVII w.: **Skrzatusz XV w., Róża Wielka XVI w., Dolaszewo 1585 r., Pokrzywnica 1576 r., Stara Łubianka po 1500 r., Szydłowo 1585 r. i Zawada 1611 r.**

Pod lokalizację wsi z terenu gminy Szydłowo wykorzystywano place targowe w Jaraczewie, Róży Wielkiej, Szydłowie, Kotuniu lub zbiegi dróg w Skrzatuszu, Starej Łubiance, Nowym Dworze, Leżenicy, Krępsku. Czasem wsie mają układ owalniczy jak w Zawadzie i Pokrzywnicy. W miejscowościach tych przeważa zabudowa mieszkalna powstała w 2 poł. XIX wieku i w 1 ćw. XX wieku, jednokondygnacyjna, usytuowana kalenicą równoległą do drogi, nakryta stromym dachem. Dominują budynki murowane, ceglane często otynkowane ze skromnym detalem architektonicznym.

Wyżej wymienione wsie wymagają rozpoznania i sporządzenia studiów historyczno – ruralistycznych.

Ważnymi elementami krajobrazu kulturowego wsi są zespoły pałacowo (lub dworsko) – parkowe z folwarkami powstałe w przeciągu XIX wieku.